

НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧЕВІ ІСТОРІЇ

Наталія ІГНАТЕНКО

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка
(Тернопіль, Україна), ignatenko1707@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3264-0315>

Микола МОСКАЛЮК

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України, археології та
спеціальних галузей історичних наук,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка
(Тернопіль, Україна), moskalyuk.mykola@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4122-5834>

Леся КОСТЮК

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка
(Тернопіль, Україна), lvkostyuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4608-6906>

Історико-ретроспективний аналіз державної освітньої політики в Україні (1991–2020 рр.)

DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.203>

УДК: 37.014(477)(045)

Анотація. Метою пропонованої розвідки є генезис становлення державної політики в галузі освіти в Україні у 1991–2020 рр. **Методологія.** Використано комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння, діалектичний) та спеціально-наукових (історико-порівняльний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний) методів історичного пізнання. **Наукова новизна.** На основі широкого кола джерел визначено та обґрунтовано періодизацію формування державної освітньої політики в Україні та здійснено історико-ретроспективний аналіз особливостей її розвитку в умовах сучасного державотворення. **Висновки.** Здійснений історико-ретроспективний аналіз дозволяє охарактеризувати державну освітню політику в Україні 1991–2020 рр. як багатовекторну підсистему загальнодержавної політики, основне призначення якої полягає в організації науково-методичного та нормативно-процесуального супроводу стратегій розвитку освітніх систем держави. Розвиваючись в межах п'яти етапів, державна освітня політика України окресленого періоду реалізовувалася у двох напрямках – спробах вирішити «старі» завдання в умовах нового соціокультурного буття та пошуках інших, більш відповідних високотехнологічному суспільству фундаментальних основ освіти. Долаючи кризові стани, які певною мірою були властиві кожному з періодів, суспільство поступово усвідомлювало необхідність змін, що спонукали суб'єктів державної

політики розглядати освітню галузь як результат соціокультурної еволюції, наслідком якої має стати досягнення стану конгруентності між освітньою політикою та потребами особистості, суспільства й держави.

Ключові слова: держава, освіта, державна освітня політика, генеза державної освітньої політики, етапи здійснення державної освітньої політики, соціокультурна реальність.

Осмилення феномену освіти та її впливу на прогресивні тенденції еволюції людства, вимагає наукового обґрунтування динаміки соціокультурних явищ і процесів, циклічна парадигма розвитку яких породжує нову соціальну структуру та соціокультурну реальність характерною ознакою якої є нерівномірність розвитку модернізаційно-культурних процесів¹, які, одночасно торкаючись науки, освіти, ідеології, релігії та інших сфер буття, призводять до поширення впливу глобалізації на ціннісно-нормативні основи національних культур².

Певний час пріоритет у поясненні причин та механізмів трансформації суспільства належав економічним і технологічним чинникам³. На рубежі ХХ–ХХІ ст. ситуація змінилася. Якщо в попередні століття ретроспективні соціокультурні зміни обґрунтовувалися здебільшого з позиції лінійних (часових і просторових) тенденцій розвитку, то в бурхливому потоці соціокультурних змін початку третього тисячоліття усталені норми були абсолютно нівельовані. В умовах глобалізації соціокультурні зміни набули виразних ознак нелінійності, з властивими їй періодичними чергуваннями стадій еволюції та інволюції, інтенсивності та пасивності, інтеграції та дезінтеграції⁴. Поряд із цим суспільство, як цілісний і взаємопов'язаний світ, котрий «постійно стикається з необхідністю культурного плюралізму у розв'язанні глобальних проблем сучасності»⁵, відчув на собі дію характерного для глобалізації феномену суперечливої дуальності цивілізаційних змін. Ці зміни, спонукаючи появу у націй тенденцій до загальносвітової уніфікації, одночасно породжували в них прагнення до збереження власної етнокультурної ідентичності⁶.

«Кризу ідентичності» відчували на собі всі держави світу, однак найгостріше вона позначилася на «країнах колишньої соціалістичної системи, де впродовж історично тривалого часу порушувалися базові структури національної самосвідомості»⁷. За таких обставин позитивна глобалізація, як прагнення людства до цивілізаційного синтезу (і при цьому – збереження різних національних соціумів), не могла б реалізуватися в Україні без зміни загальної парадигми розвитку її громадян та якісного оновлення системи соціокультурних цінностей, лівова частка яких прищеплюється у процесі освітньої діяльності.

¹ Веремієнко Т. Соціокультурна динаміка в процесі глобальних трансформацій // Міжнародна економічна політика. – 2008. – Вип.1/2. – С.156.

² Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіз. доп. / Д.В.Дубов, О.А.Ожеван, С.Л.Гнатюк. – К., 2010. – С.4.

³ Поліщук Ю. Соціокультурні трансформації в сучасній Україні як об'єкт дослідження вітчизняних науковців // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – Вип.2 (82). – К., 2016. – С.2.

⁴ Див.: Веремієнко Т. Соціокультурна динаміка... – С.154–156.

⁵ Колсников А. С. Философская компаративистика и диалог культур. Россия и Грузия: диалог и родство культур // Материалы международного симпозиума (Тбилиси, 3–6 сент. 2003 г.). – Санкт-Петербург, 2003. – С.185–205.

⁶ Див.: Веремієнко Т. Соціокультурна динаміка... С.157–158.

⁷ Там само. – С.158.

Перетворившись із моменту свого створення на ключового суб'єкта освітньої політики, Українська держава, властивими їй методами (адміністративними, економічними, правовими) активно включилася у процес освіти нових генерацій. Інтенсивність та міра її впливу на перебіг цього процесу визначалися рівнем розвитку економіки й культури суспільства, його стратифікацією, психологією матеріальних і духовних цінностей, менталітетом, історичною пам'яттю поколінь тощо. Тому на кожному етапі становлення впроваджувана державою освітня політика мала свої особливості, аналіз яких дозволяє не лише скласти враження про її зміст та перебіг, а й про сутність і соціальне призначення самої держави⁸. У зв'язку із цим, у вітчизняній науці активізувалися міждисциплінарні дослідження державної освітньої політики в Україні. Загалом їх можна об'єднати у три змістових напрями: праці загального характеру, присвячені формуванню теоретичних аспектів державної освітньої політики, розробці її концептуальних засад⁹; теоретико-методологічні дослідження місця та ролі освітньої політики в регулюванні й управлінні освітою¹⁰; дослідження генези розвитку освіти та державної політики в галузі освіти України¹¹.

Разом із тим, проведений нами історіографічний аналіз особливостей формування державної політики в галузі освіти свідчить, що окремі аспекти проблеми вивчені недостатньо. Більшість праць присвячені або вивченню методологічних засад та механізмів реалізації державної освітньої політики, або історії розвитку освіти в Україні. Поза увагою фахівців залишається історико-ретроспективний аспект проблеми, результати якого в такому формулюванні будуть наведені вперше.

Здійснений нами історіографічний аналіз дає підставу характеризувати державну політику в галузі освіти як підсистему загальнодержавної політики, що включає сукупність цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного та нормативно-правового супроводу стратегій розвитку системи освіти¹².

⁸ *Оболєнський О.Ю.* Державна служба. – К., 2003. – С.12, 25.

⁹ *Говст М., Рамеш М.* Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики / Пер. з англ. О.Рябова. – Л., 2004. – 264 с.; *Дани В.Н.* Державна політика: вступ до аналізу / Пер. з англ. Г.Є.Краснокутського. – Одеса, 2005. – 504 с.; *Петренко І.* Сутність державної політики та державних цільових програм // Віче. – 2011. – №10. – С.23–25; *Селіванов В.* Державну політику України – на правові і наукові засади // Право України. – 2002. – №12. – С.15–23; *Скрипнюк О.* Сучасна державна політика України: основні концептуальні підходи до визначення змісту поняття // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – №4(39). – С.3–12; *Філіпова В.Д.* Законодавство як чинник державної політики в галузі освіти України: нормативно-правовий аспект // Державне управління: інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №10. – С.155–158 та ін.

¹⁰ *Андрущенко В.П.* Освітня політика (огляд порядку денного). – К., 2010. – 368 с.; *Бобрицька В.І.* Діалектика термінологічної взаємодії в дослідницькому полі проблем освітньої політики // Педагогічна освіта: Теорія і практика. – 2014. – №22. – С.21–28; *Валєвський О.Л.* Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження. – К., 2001. – 242 с.; *Іванюк І.В.* Освітня політика. – К., 2006. – 226 с.; *Селіванов В.М.* Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. – К., 2002. – 724 с.; *Шульга Н.Д.* Сутнісні характеристики поняття «державна освітня політика» [Електронний ресурс]: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf>; *Вдовенко М.* Освітня політика: проблема визначення [Електронний ресурс]: <http://h.ua/story/323474>; *Романенко К.М.* Особливості державного регулювання права на освіту в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – №12. – С.18–24.

¹¹ *Красняков Є.В.* Державна політика в галузі освіти в Україні: теоретико-історичний аспект: Автореф. дис. ... канд. наук з держ. управ. – К., 2012; *Колодій І.С.* Сучасні тенденції державної освітньої політики України // Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні: Зб. тез доповідей XI наук.-практ. конф., 30 березня – 4 квітня 2015 р. – Л., 2015. – С.235–239; Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / За заг. ред. В.Г.Кременя. – К., 2016. – 448 с.; *Наливайко Л.П.* Трансформація державної освітньої політики в Україні в умовах євроінтеграції // Право і суспільство. – 2015. – №3. – Ч.3. – С.31–36; *Огнев'юк В.О.* Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. – К., 2003. – 450 с.; *Романенко М.* Освітня парадигма: генезис ідей та систем. – Дніпропетровськ, 2000. – 159 с.; *Рябов С.Г.* Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку. – К., 2005. – С.63; *Прокопенко Л.* Державна освітня політика: історико-теоретичний аспект [Електронний ресурс]: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf)

¹² Див.: *Красняков Є. В.* Державна політика в галузі освіти в Україні... – С.7.

Суб'єктом освітньої політики виступає держава¹³. Забезпечуючи можливість суспільного вибору у сфері освіти, вона апелює до освітньої політики як до механізму активізації сукупності теоретичних ідей, цілей, завдань і практичних заходів, спрямованих на розвиток освіти та забезпечення стабільного курсу уряду й підпорядкованих йому установ на поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності країни на міжнародній арені¹⁴. Виходячи із цього, під державною освітньою політикою більшість дослідників періоду узагальнено розуміє політику президента й (або) уряду, яка формується залежно від характеру держави та її соціального призначення, і реалізуються нею за допомогою відповідних інструментів¹⁵.

Оскільки первинним рівнем відомостей про суспільство є історичне знання, яке в умовах будь-якого соціуму (в тому числі в Україні) тісно пов'язане з політикою, еволюцію освітньої політики нашої країни 1991–2020 рр. цілком можливо простежити крізь призму п'яти історичних періодів, що ідеологічно відповідають етапам становлення державності цієї історичної доби та є своєрідною моделлю практичного впровадження певного набору ідеологічних принципів реформаторів освіти в повсякденні політичні дії та свідченням того, як соціокультурні концепти впливають на динаміку освітніх змін чи трансформацій.

Перший етап (1991–1996 рр.) формування державної освітньої політики охоплює період від проголошення незалежності до ухвалення Конституції України як основоположного нормативного акта, що визначив ключові засади суспільно-політичного ладу. Соціокультурна динаміка цього періоду була зумовлена передусім процесом розпаду СРСР та політичним відмежуванням України від неорадянських ініціатив, що окреслювали для неї нові орієнтири сталого людського розвитку, як-от європейський вибір, демократія, пріоритети гуманістичних і фундаментальних людських цінностей, ринкові відносини. Проте рішучий злам, пов'язаний із поворотом суспільства в бік національно-державних пріоритетів розвитку, викликав у значної частини суспільства стан розгубленості та остраху перед перспективою назавжди покинути «спільну колицку трьох братніх народів» і взяти відповідальність за вирішення власних життєво важливих проблем. Ситуацію загострювали загальноекономічна криза, політичні суперечності, неузгодженість у домовленостях між стратегічними партнерами на міжнародному рівні, а часто й нездатність окремих ідеологів інтернаціоналістського зразка, що марили ідеєю панславізму, цілковито усвідомити важливість окресленого Декларацією про державний суверенітет України курсу на «національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя»¹⁶. За таких умов трансформація національних інститутів освіти повинна була забезпечити формування нового соціогуманітарного дискурсу, здатного створити своєрідну інтелектуальну опозицію щодо утверджених за роки радянзації у свідомості громадян особливостей політичної культури та менталітету¹⁷.

Стратегія реалізації освітньої політики 1991–1996 рр., юридичним підґрунтям для якої стали закон «Про освіту» (1991 р.) та Державна національна програма «Освіта:

¹³ Див.: Прокопенко Л. Державна освітня політика... – С.3.

¹⁴ Корсак К. Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз. – К.; Ніжин, 2004. – С.10.

¹⁵ Див.: Філіпова В.Д. Законодавство як чинник... – С.156.

¹⁶ Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. 55-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – №31. – С.429.

¹⁷ Поцлуйко А.О. Особливості структурування образу України в суспільно-політичному та соціокультурному дискурсі // Грані соціології. – 2015. – №10. – С.127–128.

Україна XXI століття» (1994 р.), була спрямована на боротьбу з ідеологічною складовою змісту освіти, означеною утвердженням у свідомості людини комуністичних догм, та на створення інноваційного освітнього середовища, в умовах якого «народ України став би нацією, що постійно навчається»¹⁸. При цьому мали бути подолані стереотипні обмеження радянської моделі освіти, ідеологічна компонента якої спрямовувалася на виховання ідейного громадянина та фахового спеціаліста, запрограмованого на безумовне виконання декларативних настанов і вимог влади¹⁹.

Обрана стратегія була цілком виправданою, адже взятий державою курс на побудову демократичного суспільства не міг обмежитися самим тільки фактом декларативного проголошення демократії. Механізм правового забезпечення відповідної організації державної влади вимагав усвідомленого сприйняття громадянами невід'ємних інститутів демократії, із-поміж яких О.Скакун особливо акцентує увагу на визнанні народу джерелом влади та рівній участі всіх громадян в управлінні державними й суспільними справами²⁰.

Проте суспільство, виховане тоталітарною системою (головною ознакою якої було злиття народу та держави) і практично позбавлене визначальних параметрів політичної культури, як-от політична активність, політична поведінка, просто не могло скористатися перевагами, наданими демократією. Тож до пріоритетних завдань освітньої політики було віднесено подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел; забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій і науково-методичних досягнень, підготовка нового покоління педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня й т. д.²¹

Можна стверджувати, що перший період становлення національної системи освіти України став перехідним між радянською авторитарною парадигмою освіти, що відходила в минуле, і демократичною, яка відкривала нові перспективи її розвитку. Властива йому контрверсійність у науковому дискурсі знайшла прояв у пошуку шляхів подолання комплексу вторинності й накопиченні методологічного, теоретичного та емпіричного знання про обриси освіти майбутнього й місця національної компоненти в ній, а у нормативно-правовому – у відсутності чітко окресленого правового поля й законів прямої дії, що в поєднанні з соціально-економічною кризою 1995–1996 рр., суперечливістю і надмірною заполітизованістю усіх сфер життя суспільства, зумовило загальну стагнацію національної системи освіти.

Другий етап (1997–2004 рр.) становлення державної освітньої політики став для українців «періодом пошуку самоідентифікації на засадах поєднання проросійських та проєвропейських цінностей»²². Тогочасний президент Л.Кучма, намагаючись поєднати в державній політиці євразійство та європейство, все ж прагнув ментального розриву між цими політичними антагоністами, усвідомлюючи, що «самоототожнювання українців у незалежній Україні [...] просто неможливе без чіткої інвентаризації в головах і душах: це – Україна, а це – Росія»²³. І хоча цілковито уникнути позиції роздвоєності у зовнішній політиці України на цьому етапі не вдалося, шлях до

¹⁸ Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): постановка Кабінету Міністрів України від 3.11.1993 р. №896 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

¹⁹ Див.: *Огнев'юк В.О.* Освіта в системі цінностей... – С.24.

²⁰ *Скакун О.Ф.* Теория государства и права. – Х., 2000. – С.161.

²¹ Див.: Про Державну національну програму «Освіта»...

²² Див.: *Поцелуйко А.О.* Особливості структурування образу України ... – С.127.

²³ *Кучма Л.Д.* Украина – не Россия. – Москва, 2004. – С.8.

самовизначення в концепції історії було окреслено й проросійському вектору розвитку на цьому шляху відводилося не пріоритетне місце²⁴.

Концептуальних обрисів проєвропейська стратегія розвитку набула у затвердженій президентським указом Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.)²⁵, нормативна складова якої ґрунтувалися на всесвітньо визнаних стандартах прав людини, задекларованих у конвенціях, пактах, угодах і рекомендаціях, ухвалених ООН та ЮНЕСКО, в числі яких: резолюція Парламентської асамблеї Ради Європи №874 «Про якість і ефективність шкільної освіти» (1987 р.), Всесвітня програма дій у сфері освіти з прав людини та демократії (Монреаль, 1993 р.), рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи №1248 «Про освіту для обдарованих дітей» (1994 р.), №1281 «Про гендерну рівність у галузі освіти» (1995 р.), №1437 «Про неформальну освіту» (2000 р.), Міжнародна стандартна класифікація освіти (Париж, ЮНЕСКО, 1997 р.), рекомендація Комітету міністрів №15 «Про викладання історії у ХХІ столітті в Європі» (2001 р.) і т. д.²⁶

Водночас реалізація окреслених перед освітою завдань викликала низку проблем, найбільшою серед яких виявилася формалізація заявлених реформ, коли замість втілення у життя насправді необхідних для нового дихання системи освіти рішень, суб'єкти освітньої політики були втягнуті у процес псевдо реформування з характерною для нього імітацією змін. «Держава впритул підійшла до побудови нової системи освіти та її гармонізації з європейськими стандартами, – зазначає Н.Шульга, – але значна кількість основних параметрів цієї системи визначалися методом спроб і помилок»²⁷.

Третій етап становлення освітньої політики в Україні (2005–2009 рр.) хронологічно збігається з президентством В.Ющенка, державна політика якого була спрямована на впровадження цінностей неолібералізму американського зразка з відповідними акцентами публічних промов. В останніх чітко простежувалася констатація відсталості та архаїчності євроазійства як парадигми постколоніального мислення українців.

Звільнення від «комплексу національної меншовартості» як конструкту, що стало фігурує у промовах В.Ющенка, поступово стає супутнім просуванню в офіційно-державному та історіографічному дискурсі ідеї культуртрегерства та етнічної однорідності української нації²⁸. У цьому сенсі можна говорити про те, що у своїй державній політиці новий президент не просто намагався наслідувати курс на націоналізацію та відхід від Росії, розпочатий Л.Кучмою, а й під впливом «Заходу» (головним чином США й, до певної міри, Європи) прагнув активізувати його, декларативно вивівши на рівень національної стратегії розвитку.

У стосунках з Україною «Захід» наполягав на створенні та підтримці всередині країни структур громадянського суспільства та на розвитку різноманітних форм громадянської активності. Як зазначає Г.Касьянов, на першому місці у цій співпраці були США. Діючи в рамках своїх державних («Freedom Support», «Freedom House» та ін.) і недержавних (наприклад, фонд Дж. Сороса) організацій, вони фінансово

²⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 2004 р. «Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 р.»: Указ Президента України від 22.06.2004 №670 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670/2004#Text>

²⁵ Про Національну доктрину розвитку освіти: Указу Президента України від 17.04.2002 №347 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

²⁶ *Отамась І.Г.* Вплив ЮНЕСКО на розвиток освіти в Україні // *Theory and methods of educational management.* – 2017. – №1. – С.7–8.

²⁷ Див.: *Шульга Н.Д.* Сутнісні характеристики поняття... – С.208.

²⁸ Див.: *Поцелуйко А.О.* Особливості структурировання образу України... – С.126.

підтримували громадські ініціативи в таких напрямках, як верховенство права, свобода слова, громадський контроль за виборами тощо²⁹. Проте наявні в державі «ситуативно-параноїдальні міжусобиці», за влучним висловом М.Рябчука, «довели навіть найбільших симпатиків України до безпросвітнього розпачу»³⁰. Особливо негативно це позначилося на стосунках з ЄС.

За умовами двостороннього плану дій, підписаного Україною 21 лютого 2005 р. в рамках засідання Ради з питань співробітництва Україна – ЄС, наша держава не просто не наблизилася до членства в Євросоюзі, а навпаки – отримала чіткий меседж про небажання європейської сторони порушувати це питання щонайменше найближчі три роки, або доки не будуть виконані попередні умови, передбачені планом³¹. Серед цих умов особливо актуалізувалася вимога «поступового наближення законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу»³², адже її виконання передбачало також уніфікацію освітнього законодавства, формування стратегії інтеграції української системи освіти у загальноєвропейську. Найшвидше ця стратегія знайшла відображення в галузі вищої освіти України.

Починаючи з травня 2005 р., коли за наслідками Конференції міністрів європейських країн, відповідальних за вищу освіту (м. Берген, Норвегія), відбулося приєднання України до Болонського процесу, у системі вищої освіти розпочалися заходи з імплементації наскрізних положень Болонської декларації в національну освітню модель³³. Першою реакцією на вимоги ЄС стало підписання президентом В.Ющенком указу «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (4 липня 2005 р.), в якому «з метою подальшого розвитку освіти в Україні, її інтеграції в європейський освітній простір, а також створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти, утвердження високого статусу педагогічних працівників у суспільстві» перед урядом ставилося завдання «розробити до 1.10.2005 р. концепцію реформування освіти в Україні, враховуючи перспективи інтеграції України до Європейського Союзу»³⁴.

Утім між декларацією прагнень на папері й конкретними діями, спрямованими на реалізацію указу, пролягла прірва. Вимоги президента виконувалися кволо. Тож 20 березня 2008 р. він видав указ «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні», в якому поставив перед урядом завдання розробити та затвердити до 1 травня 2008 р. комплексний план дій із розвитку освіти в Україні на 2008–2011 рр., передбачивши, у тому числі, заходи з прискорення інтеграції країни в міжнародний освітній простір, забезпечення збалансованої структури підготовки фахівців із вищою освітою відповідно до потреб національної економіки та європейських вимог, завершення реформування мережі закладів вищої освіти, створення укрупнених регіональних університетів, розширення їх автономії в установленому порядку³⁵. Позитивним наслідком цього указу стало запровадження однієї з критично важливих освітніх реформ – зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), що дозволило

²⁹ Касьянов Г. Україна 1991–2007: очерки новейшей истории. – К., 2008. – С.383.

³⁰ Рябчук М. Від «хаосу» до «стабільності»: хроніка авторитарної консолідації. – К., 2012. – С.136.

³¹ План дій Україна – Європейський Союз та його законодавча імплементація [Електронний ресурс]: <https://parlament.org.ua/2005/03/15/plan-dij-ukrayina-yevropejskij-soyuz-ta/>

³² Там само.

³³ Комюніке Конференції Міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – Досягнення цілей» від 20.05.2005 р. №994_576 [Електронний ресурс]: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_576#Text

³⁴ Там само.

³⁵ Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні: Указ Президента України від 20.03.2008 р. №244 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/244/2008#Text>

не лише відстежити якість навчальних досягнень випускників закладів середньої освіти, а й одночасно відкрило їм прозорий доступ до вишів, забезпечивши належний рівень соціальної справедливості для різних соціальних категорій населення³⁶.

Підсумком роботи В.Ющенка як очільника держави став указ «Про Концепцію державної мовної політики»³⁷. За висновками експертів, це один із найкращих мовних актів України останнього 20-річчя³⁸. Однак його було видано 15 лютого 2010 р., а на сайт він потрапив лише за два дні до закінчення каденції президента (22 лютого). Тож більшість задекларованих у ньому мовних ініціатив не були виконані.

Узагальнюючи сказане, можна стверджувати, що окреслений історичний період не відзначився яскравими освітніми перетвореннями. Основне завдання Міністерство освіти і науки України 2004–2009 рр. вбачало в реалізації вже визначених стратегічних і тактичних завдань та вже започаткованих реформ. Найчастіше ці реформи були «косметичними» й не стосувалися глибинних основ національної освіти та науки. Ініційована ним освітня політика, орієнтуючись на європейські цінності, також не призвела до істотних змін у модернізації ані середньої, ані вищої освіти України.

Четвертий період становлення державної освітньої політики хронологічно означили 2010–2013 рр. Соціокультурна динаміка цього періоду, за влучним виразом А.Поцелуйка, була зумовлена «тимчасовою реставрацією образу держави та ідентичності в координатах відреставрованого радянського інтернаціоналізму, панславізму та євразійства»³⁹. Зовнішньополітичний вектор доби було скеровано в напрямку Російської Федерації, альянс з якою фактично реставрував радянщину в ідеологічній складовій держави. Тож євроінтеграційні процеси, розпочаті в освітній політиці попередніх періодів, були послаблені.

Найперше зворотній курс позначився на середній освіті. У 2010 р. зазнала краху узаконена Верховною Радою України в 1999 р. стратегія переходу загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання⁴⁰. Формально реформа повинна була завершитися 2013 р. Однак у 2010 р. законом «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу»⁴¹ парламент призупинив чинність попередніх нормативно-правових актів та ініціював повернення до 11-річної повної середньої освіти. Відтак десятилітній процес приведення освітніх стандартів України у відповідність до широкого міжнародного контексту цивілізаційного розвитку людства був зупинений. При цьому головна проблема полягала у відсутності навіть планів системної реформи змісту середньої освіти.

Подальший хід державної освітньої політики 2010–2013 рр. можна відстежити на основі схваленої указом президента від 25 червня 2013 р. №344/2013 «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.»⁴².

³⁶ Див.: Національна доповідь...

³⁷ Про Концепцію державної мовної політики: Указ Президента України від 15.02.2010 №161 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161/2010#Text>

³⁸ Магрицька І. Мовна політика «помаранчевої» влади [Електронний ресурс]: <https://core.ac.uk/download/pdf/84704938.pdf>

³⁹ Див.: Поцелуйко А.О. Особливості структурування образу України... – С.129.

⁴⁰ Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання: Постанова КМУ №1717 від 16.11.2000 р. [Електронний ресурс]: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2700/

⁴¹ Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу: Закон України від 06.07.2010 р. №2442-VI [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>

⁴² Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.: Указ Президента України від 25.06.2013 р. №344/2013 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>

Повертаючись до стратегічних напрямів модернізації освіти, задекларованих національною доктриною її розвитку⁴³ ще 2002 р., національна стратегія обґрунтовувала необхідність реформування чинної освітньої системи й окреслювала шляхи реалізації цих реформ шляхом уведення в дію нових редакцій законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту» та прийняття нового закону «Про післядипломну освіту»⁴⁴. Однак невизначеність щодо доктринальної інтерпретації поняття «розвиток освіти» призвела до схематизму у відображенні їх нормотворчих приписів. Відповідно перед безпосередніми виконавцями часто поставали питання щодо сутнісних маркерів змісту означених законодавчих актів.

Водночас кризовий стан економіки, помножений на розчарування в попередніх націонал-радикальних планах розвитку держави, зумовив той факт, що найбільш акцентованим у реформі став соціальний вектор освітніх змін. Саме йому й була присвячена левова частка нормативно-правових актів 2010–2013 рр.⁴⁵

Не минули в національній стратегії й питання оновлення змістової частини освітнього процесу. Особливий інтерес у цьому аспекті викликає задекларований у параграфі 4.3 «Модернізація змісту освіти» намір щодо запровадження нових державних стандартів загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти й модернізацію на його основі навчальних планів, програм, підручників⁴⁶. Світ побачили «модернізовані» підручники з історії, через які «в дискурс середньої та вищої освіти повернулися ідеологічні штампи радянської історіографії» на кшталт «Великої Вітчизняної війни», «радянського народу», «слов'янського братерства»⁴⁷. У поєднанні з гучними заявами про нібито «неісторичність» українства та «неіснування української держави», «провінційність і діалектність» української мови вони стали ідеологічним механізмом нагнітання регіональної ворожнечі між сходом і заходом країни та невдалою спробою реанімації радянського інтернаціоналізму й модернізованого євразійства⁴⁸.

У кризовому стані перебувала й українська вища освіта. Оптимізація її якості та конкурентоспроможності на міжнародній арені пов'язувалася з процесом ефективної реалізації концепції університетської автономії, запровадження якої означало відмову держави від втручання в операційну діяльність закладів вищої освіти. Однак, незважаючи на те, що концепція всебічної університетської автономії була закладена у закон «Про вищу освіту», її імплементація пройшла непростий шлях опору системі, включаючи просування академічною громадськістю в рамках діяльності Консорціуму з університетської автономії, блокування законопроекту Д.Табачником «Про вищу освіту» (2010 р.) та масові протести в рамках «АнтиТабачної» кампанії й усеукраїнської акції «Проти деградації освіти» (2010–2013 рр.)⁴⁹.

⁴³ Див.: Про Національну доктрину...

⁴⁴ Див.: Там само.

⁴⁵ Див.: Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. №629 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-2011-%D0%BF#Text>; Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку позашкільної освіти на період до 2014 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. №785 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-2010-%D0%BF#Text>; Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. №495 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2011-%D0%BF#Text>; Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2011 р. №494 [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-%D0%BF#Text>

⁴⁶ Про Національну стратегію...

⁴⁷ Див.: *Поцелуйко А.О.* Особливості структурування образу України... – С.129.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ *Квіт С.* Дорожня карта реформування вищої освіти України [Електронний ресурс]: <https://osvita.ua/vnz/reform/60357/>

Таким чином, стратегія реалізації освітніх реформ у четвертий період незалежності хоча і декларувалася владою як багатовекторний процес інноваційних змін суб'єктів і навчально-професійного середовища освіти, проте насправді відзначилася лише проголошенням правильних проєвропейських гасел та декларацією необхідності важливих перетворень. Запропонований владою розвиток освіти конкретизувався у нормативно-правових документах як множинність моделей, стратегій, парадигм, технологій, педагогічних систем, на впровадження і підтримку яких мали орієнтуватися органи державного управління освітою та безпосередні споживачі освітніх послуг. Натомість суспільство отримало гальмування в процесі ухвалення нового законодавства, подальшу централізацію в управлінні галуззю та бюрократизацію багатьох освітніх процесів, що поряд із іншими чинниками, властивими соціокультурній динаміці еволюції суспільства на межі 2013 та 2014 рр., вилилося у масові протести та революційні події.

П'ятий період становлення державної освітньої політики України (2014–2019 рр.) хронологічно збігається з перебуванням при владі П.Порошенка, на момент інавгурації котрого було анексовано Кримський півострів, а проросійські бойовики вже контролювали певну частину Донецької та Луганської обл. Російсько-український конфлікт обіцяв бути затяжним, тож зумовив цілковиту переорієнтацію зовнішньополітичного розвитку держави зі сходу на захід. Події 2014 р. на Криму та сході України підтвердили тезу про те, що сепаратистські рухи і їх активізація є наслідком не лише потужної російської експансії, але й фактичної відсутності в Україні зрозумілої державної гуманітарної політики⁵⁰.

У галузі освіти вихід зі стагнаційної площини гуманітарної кризи вбачався в масштабній освітній реформі, наміри розпочати яку Міністерство освіти і науки України досить виразно артикулювало вже в 2014 р. Діяльність МОН розгорнулася у трьох напрямках: ліквідація корупційних схем і бюрократичних крайнощів попереднього керівництва; подолання стагнаційних процесів в освіті, спричинених війною на сході країни та соціально-економічними негараздами; формування передумов для системної реформи освіти.

Концептуальні засади задекларованих МОН України реформ знайшли відображення й у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» (розділ «Вектор відповідальності»)⁵¹, схваленій указом президента у січні 2015 р. Окреслені в ній амбітні плани реформування галузі потребували швидких і радикальних перетворень⁵². У липні 2014 р. Верховна Рада України ухвалила нову редакцію закону «Про вищу освіту», а у червні 2015 р. робоча група «Європейська Україна» при парламентському комітеті оприлюднила проект нового закону «Про освіту», в якому під гаслом «Якісна освіта і справедливий доступ до неї» концептуалізувалися стратегічно важливі завдання освітньої реформи⁵³.

У галузі середньої освіти новий закон передбачав повернення до 12-річної моделі навчання та системну трансформацію освітнього середовища в рамках «нової української школи» (НУШ). Розроблений командою МОН України на чолі з Л.Гриневич проект концептуальних засад реформування середньої освіти⁵⁴ був

⁵⁰ Україна 2014–2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки) / Ю.Якименко, А.Биченко, В.Зам'ятінта та ін. – К., 2014. – 56 с.

⁵¹ Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України 12.01.2015 №5. [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

⁵² Там само.

⁵³ Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 р. №26-VIII [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-19#Text>

⁵⁴ Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс]: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainka-shkola-compressed.pdf>

позитивно оцінений експертами й політиками. Однак, незважаючи на розлогу мотиваційну складову, обґрунтована ним ідеологія змін із боку професійної спільноти та батьків сприймалася неоднозначно. Так, за даними опитування Фонду «Демократичні ініціативи» ім. І.Кучеріва, на запитання: «Як ви ставитеся до пропозиції запровадити 12-річну загальну середню освіту?» позитивну відповідь дали лише 10,2% опитаних батьків. Решта 68,5% відповіли заперечно. Серед учителів частка прихильників 12-річної освіти теж була невисокою – лише 16,1% проти 67,5%⁵⁵. Висловлена респондентами недовіра на фоні очевидності запропонованих змін була, на думку М.Барана, свідченням того, що за роки незалежності більшість заявлених політиками реформ, у тому числі й у галузі освіти, мали радше декларативний, аніж практико-орієнтований характер⁵⁶. Недоведені до логічного завершення, вони змушували громадян сумніватися у доцільності використаного на них як матеріального, так і морального ресурсу. За таких обставин успішний запуск реформи потребував потужної промоції в українському соціокультурному просторі. І вона її отримала.

За результатами трирічного діалогу 17 серпня 2016 р. МОН України оприлюднило для широкого обговорення доопрацьовану версію концептуальних засад реформування середньої освіти⁵⁷, в якій із-поміж іншого обґрунтовувалася ідеологія змін, закладена в дорожню карту освітніх реформ⁵⁸ та проект нового базового закону «Про освіту»⁵⁹.

Оскільки реформа була розрахована більше як на десятиліття (2015–2029 рр.), з погляду сьогодення оцінити навіть її проміжні результати складно, адже для цього необхідно провести незалежну експертизу якості навчальних досягнень випускників НУШ різних освітніх рівнів. А їх поки що немає. Тож при аналізі якості спричинених реформою змін можемо спиратися хіба що на її нормативно-правовий супровід, а він дозволяє створити об'єктивне уявлення лише про її перебіг.

Підбиваючи підсумки аналізу п'ятого періоду генези української державної освітньої політики, зазначимо, що у плані реформування він був доволі активним. Прагнучи створити модерну систему освіти, уряд здійснив ряд важливих кроків. Ініційовані ним реформи загалом стали джерелом оптимізму для збуреного «Революцією гідності» українського суспільства. Та попри витрачені зусилля система освіти, схоже, і досі не відповідає потребам економіки й населення країни, що невпинно змінюються. Модернізація освіти – беззаперечна необхідність, однак сьогодні це поки що тільки правильне гасло, не підкріплене ані фінансово, ані парадигмально.

Отже проведений історико-ретроспективний аналіз дозволяє охарактеризувати державну освітню політику в Україні 1991–2020 рр. як багатовекторну підсистему загальнодержавної політики, основне призначення якої полягає в організації науково-методичного та нормативно-процесуального супроводу стратегій розвитку освітніх систем держави.

⁵⁵ Проект «Середня освіта в Україні: думка батьків»: Інформаційні матеріали загальнонаціонального соціологічного дослідження батьків учнів загальноосвітньої школи. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», фірма «Юкрейніан соціолоджі сервіс» [Електронний ресурс]: [http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_\(1\).pdf](http://iro.org.ua/uploads/%D0%91%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8_(1).pdf)

⁵⁶ Баран М. Врахування ментальності людських ресурсів при реалізації державної освітньої політики [Електронний ресурс]: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/23.pdf

⁵⁷ Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 рр.: Проект [Електронний ресурс]: http://tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncers.pdf

⁵⁸ Дорожня карта освітньої реформи (2015–2025) [Електронний ресурс]: <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/495-dorozhnya-karta-osvitnoji-reformi-2015-2025>

⁵⁹ Про освіту: проект закону від 04.04.2016 №3491-д [Електронний ресурс]: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639

Розвиваючись у межах п'яти етапів (1991–1996 рр.; 1997–2004 рр.; 2005–2009 рр.; 2010–2013 рр.; 2014–2020 рр.), державна освітня політика України окресленого періоду реалізовувалася у двох напрямках – спробах вирішити «старі» завдання в умовах нового соціокультурного буття (I, IV етапи) та пошуках інших, більш відповідних високотехнологічному суспільству фундаментальних основ освіти (II, V етапи). Долаючи кризові стани, які в тій чи іншій мірі були властиві кожному з означених нами періодів, суспільство поступово усвідомлювало необхідність змін, що спонукали суб'єктів державної політики розглядати освітню галузь як результат соціокультурної еволюції, результатом котрої має стати досягнення стану конгруентності між освітньою політикою та потребами особистості, суспільства та держави.

Зазначимо, що порушена проблема розлога не лише за формою, а й за змістом. Тож здійснений ретроспективний аналіз може бути поглиблений у цілому ряді аспектів. Наприклад, щодо досвіду реалізації освітніх реформ, теоретичне осмислення якого дозволить суб'єктам освітньої політики визначити дієві механізми створення нової моделі освіти, здатної окреслити способи задоволення природної потреби людини віднайти своє місце в новому для неї соціокультурному середовищі.

REFERENCES

1. Andrushchenko, V.P. (2010). *Osvitnia polityka (obliad poriadku dennobo)*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Baran, M. *Vrakhuvannya mentalnosti liudskykh resursiv pry realizatsii derzhavnoi osvითnoi polityky*. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/23.pdf [in Ukrainian].
3. Bobrytska, V.I. (2014). Dialektyka terminolohichnoi vzaiemodii v doslidnytskomu poli problem osvითnoi polityky. *Pedagogichna osvita: Teoriia i praktyka*, 22, 21–28. [in Ukrainian].
4. Dann, V.N. (2005). *Derzhavna polityka: vstup do analizu*. Odesa. [in Ukrainian].
5. Filipova, V.D. (2013). *Zakonodavstvo yak chynnnyk derzhavnoi polityky v haluzi osvითy Ukrainy: normatyvnopravovyi aspekt. Derzhavne upravlinnia, investytsii, praktyka ta dosvid*, 10, 155–158. [in Ukrainian].
6. Hovlet, M., Ramesh, M. (2004). *Doslidzbennia derzhavnoi polityky: tsykly ta pidsystemy polityky*. Lviv, 2004. [in Ukrainian].
7. Ivaniuk, I.V. (2006). *Osvitnia polityka: navch. posib*. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Kasianov, H. (2008). *Ukraina 1991–2007: ocherki novisheii istorii*. Kiev. [in Russian].
9. Kolesnikov, A.S. (2003). Filofskaia komparativistika i dialog kultur. *Rossiia i Gruzii: dialog i rodstvo kultur: materialy mezhdunarodnogo simpoziuma* (Tbilisi, 3–6 sent. 2003), 185–205. Sankt-Peterburg. [in Russian].
10. Korsak, K. (2004). *Osvita, suspilstvo, liudyna v XXI stolitti: intebtralno-filosofskii analiz*. Kyiv; Nizhyn. [in Ukrainian].
11. Kuchma, L.D. (2004). *Ukrayna – ne Rossiia*. Moskva. [in Ukrainian].
12. Mahrytska I. *Movna polityka “pomaranchevoi” vlady*. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/84704938.pdf> [in Ukrainian].
13. Nalyvaiko, L.P. (2015). Transformatsiia derzhavnoi osvითnoi polityky v Ukraini v umovakh yevointehratsii. *Pravo i suspilstvo*, 3, 31–36. [in Ukrainian].
14. Obolenskyi, O.Yu. (2003). *Derzhavna sluzhba*. Kyiv. [in Ukrainian].
15. Ohnevniuk, V.O. (2003). *Osvita v systemi tsinnosti staloho liudskoho rozvytku*. Kyiv. [in Ukrainian].
16. Otamas, I.H. (2017). Vplyv YuNESKO na rozvytok osvითy v Ukraini. *Theory and methods of educational management*, 1(19), 1–14. [in Ukrainian].
17. Petrenko, I. (2011). Sutnist derzhavnoi polityky ta derzhavnykh tsilovykh proham. *Viche*, 10, 23–25. [in Ukrainian].
18. Potseliuko, A.O. (2015). Osoblyvosti strukturuvannya obrazu Ukrainy v suspilno-politychnomu ta sotsiokulturnomu diskursi. *Hrani sotsiologii*, 10, 125–130. [in Ukrainian].
19. Prokopenko, L. *Derzhavna osvითnia polityka: istoriko-teoretychnyi aspekt*. Retrieved from: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnicvo/2009/2009-02\(2\)/Prokopenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnicvo/2009/2009-02(2)/Prokopenko.pdf) [in Ukrainian].
20. Riabchuk, M. (2012). *Vid „khaosu” do „stabilnosti”: kbronika avtorytarnoi konsolidatsii*. Kyiv. [in Ukrainian].
21. Riabov, S.H. (2005). *Politychna nauka v Ukraini XXI stolittia: stan ta perspektyvy rozvytku*. Kyiv. [in Ukrainian].
22. Romanenko, K.M. (2006). Osoblyvosti derzhavnogo rehuliuвання prava na osvითu v Ukraini. *Pidpryemnystvo, hospodarstvo i pravo*, 12, 18–24. [in Ukrainian].
23. Romanenko, M. (2000). *Osvითnia paradybma: benezytsy idei ta system*. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].
24. Selivanov, V. (2002). Derzhavnu polityku Ukraini – na pravovi i naukovi zasady. *Pravo Ukrainy*, 12, 15–23. [in Ukrainian].
25. Selivanov, V.M. (2002). *Pravo i vlada suverennoi Ukrainy: metodolohichni aspekty*. Kyiv. [in Ukrainian].
26. Skakun, O.F. (2000). *Teoriya gosudarstva i prava*. Kharkov. [in Russian].
27. Skrypniuk, O. (2004). Suchasna derzhavna polityka Ukrainy: osnovni kontseptualni pidkhody do vyznachennia zmistu poniattia. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 4(39), 3–12. [in Ukrainian].
28. Valevskiy, O.L. (2001). *Derzhavna polityka v Ukraini: metodolohiia analizu, stratehii, mekhanizmy vprovadzennia*. Kyiv. [in Ukrainian].
29. Vdovenko, M. *Osvითnia polityka: problema vyznachennia*. Retrieved from: <http://h.ua/story/323474> [in Ukrainian].
30. Veremiienko, T. (2008). Sotsiokulturna dynamika v protsesi hlobalnykh transformatsii. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, 1-2, 152–156. [in Ukrainian].

Nataliia IHNATENKO

Candidate of Pedagogical Sciences (Ph. D. in Pedagogics),
Docent at Department of World History and Religious Studies,
Ternopil V.Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine), ignatenko1707@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3264-0315>

Mykola MOSKALIUK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Professor at Department of History of Ukraine,
Archaeology and Special Branches of Historical Sciences,
Ternopil V.Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine), moskalyuk.mykola@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4122-5834>

Lesia KOSTIUK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at Department of World History and Religious Studies,
Ternopil V.Hnatiuk National Pedagogical University
(Ternopil, Ukraine), lvkostyuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4608-6906>

Historical and Retrospective Analysis of State Educational Policy in Ukraine (1991–2020)

Abstract. The purpose of the proposed exploration is the genesis of the formation of state policy in the field of education in Ukraine in 1991–2020. **Methodology.** A set of general scientific (analysis, synthesis, comparison, dialectical) and particular scientific (historical and comparative, historical and typological, problem and chronological) methods of historical cognition is used. **Scientific novelty.** On the basis of a wide range of sources the periodization of the formation of the state educational policy in Ukraine is determined and substantiated and the historical and retrospective analysis of the peculiarities of its development in the conditions of modern state formation is carried out. **Conclusions.** Thus, the conducted historical and retrospective analysis allows to characterize the state educational policy in Ukraine in 1991–2020 as a multi-vector subsystem of national policy, the main purpose of which is to organize scientific and methodical and normative and procedural support of development strategies of educational systems. Developing within five stages, state Ukrainian educational policy of a certain period was implemented in two directions – attempts to solve “old” problems in a new social and cultural life, and the search for other, more relevant to high-tech society fundamental foundations of education. Overcoming the crisis, which to some extent were inherent in each of our periods, society gradually realized the need for change, which prompted public policy to consider the education sector as a result of social and cultural evolution, which should result in a state of congruence between education policy and individual needs, society and the state.

Keywords: state, education, state educational policy, genesis of state educational policy, stages of realization of state educational policy, social and cultural reality.